

Микола Алексівець

НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІЗ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ В НАШОМУ УНІВЕРСИТЕТІ: СТАН І ПРОБЛЕМИ

У статті проаналізовано стан і проблеми розвитку досліджень із всесвітньої історії на кафедрі нової і новітньої історії та методики викладання історії в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка.

Ключові слова: всесвітня історія, наукові досягнення, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, кафедра нової і новітньої історії та методики викладання історії.

Процес українського національного відродження 90-х років минулого століття створив сприятливі умови для розвитку історичної науки та освіти. На історичному факультеті з перших днів його відродження науково-дослідницька робота виступала пріоритетним напрямком діяльності всього колективу. Саме в цей час закладалися наукові основи досліджень із зарубіжної історії на кафедрі всесвітньої історії (нині кафедра нової і новітньої історії та методики викладання історії). Активізації досліджень всесвітньої історії сприяло організаційне оформлення праці професорсько-викладацького складу: підготовка кадрів вищої кваліфікації з спеціальності 07.00.02 – всесвітньої історії через аспірантуру і докторантуру, відкриття фахових збірників наукових праць, розширення проблематики зі світової історії, вдосконалення прийомів і технологій наукового пошуку, проведення міжнародних наукових конференцій із проблем історії зарубіжних країн, міжнародних відносин, налагодження зв'язків з визнаними у світі університетами Парижа, Мюнхена, Праги, Варшави, Москви тощо.

Зауважимо, що наукова робота всесвітників нашого університету ще й досі не була предметом детального вивчення, хоча у працях автора запропонованої статті робилися спроби проаналізувати її зміст й окремі досягнення і проблеми [1; 2]. Метою даної праці є показ стану досягнень і перспектив у розвитку наукових досліджень викладачів кафедри нової і новітньої історії та методики викладання історії з проблем всесвітньої історії, вкладу в становлення української історіографії історії зарубіжних країн, їх зовнішньополітичної діяльності в умовах посилення євроатлантичних і глобалізаційних процесів.

Зауважимо, що професорсько-викладацький склад кафедри формувався протягом тривалого часу. На час відкриття в ній нараховувалося 6 осіб. Упродовж останніх років чисельність викладацького складу зростала і восени 2010 р. досягла 14 осіб, з них 2 доктори історичних наук, професори, 12 кандидатів історичних наук, доцентів. З перших днів формування кафедри кадрова політика проводилася не шляхом залучення до читання курсів з циклу всесвітньої історії викладачів із традиційних кафедр, що існували у колишньому СРСР. Ми розуміли, що викладати дисципліни із зарубіжної історії на новій науковій основі можуть люди нового покоління зі знанням іноземних мов. Через це кадри підбирались, як правило, саме з таких позицій. Але цього було замало. Саме тому в 1997 р. при кафедрі було відкрито аспірантуру зі спеціальності “всесвітня історія”, а з 2004 р. уже навчалися випускники нашого історичного факультету в докторантурі за означеною спеціальністю. За час існування кафедри 27 осіб захистили кандидатські дисертації, а випускниця факультету 1997 р. Леся Алексівець захистила докторську дисертацію в 2007 р. на тему “Польща в 1918–1926 рр.: особливості відродження національної державності, формування суспільно-політичного устрою” (науковий консультант-доктор історичних наук, професор Ю. І. Макар) на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 76.051.06 у Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича. Лесю Алексівець за значні успіхи у проведенні

наукових досліджень при підготовці докторської дисертації наказом ВАК України від 23.04.2008 р. № 268 нагороджено грамотою Вищої атестаційної комісії України як наймолодшого доктора історичних наук України, а в 2009 р. їй була присуджена Верховною Радою України іменна стипендія для найталановитіших молодих вчених. Нині ще 2 викладачі готують докторські й 6 – кандидатські дисертації. Випускники аспірантури кафедри працюють на інших кафедрах історичного факультету, вищих навчальних закладах Тернопільської та інших областей України. Створення молодого динамічного і дієздатного колективу кафедри дозволило виконувати важливі фундаментальні та прикладні дослідження з проблематики всесвітньої історії. На щире людське вдячність за свою подвижницьку працю заслуговує весь сьогоднішній склад кафедри, її працівники, автори ґрунтовних наукових праць та організатори багатьох міжнародних і всеукраїнських наукових й науково-практичних конференцій, симпозіумів та семінарів, завдяки яким їхні наукові результати знайшли широку читацьку аудиторію, стали корисні для всіх, хто цікавиться всесвітньою історією. А приходилося проводити дослідження “на ходу” у процесі навчально-виховного процесу за умов фінансово-економічної скрути, дефіциту необхідного устаткування, матеріалів, коштів на відрядження тощо.

З проголошенням незалежної України для науковців відкрилися широкі можливості, знято табу на окремі тематичні ніші, вивільнено їх від пресу цензури й ідеологічного диктату. Це не могло не позначитися на розвитку вузівської історичної науки, підвищенні її ролі у підготовці молодих науковців для країни. Тільки завдяки проголошенню Української держави розпочався якісно вищий етап у розвитку національної історичної науки, стало можливим проведення критично-об’єктивних досліджень, створення праць на новітній методологічній й джерелознавчій основі, на наукових засадах вивчення української і зарубіжної історії.

Приємно відзначити, що нові тенденції у розвитку історичних досліджень яскраво виявляються і в працях викладачів кафедри нової і новітньої історії та методики викладання історії університету. Динамічна науково-дослідницька діяльність її професорсько-викладацького складу, високий потенціал науково-педагогічних кадрів дали змогу розширити і поглибити дослідження, формування наукових напрямків і шкіл з вітчизняної та всесвітньої історії. З переходом на кредитно-трансферну систему організації навчального процесу наука, творчий пошук і викладачів, і студентів становлять основу підготовки сучасних фахівців-істориків, їх діяльності в нових умовах реформування вищої школи України.

Без сумніву, за час функціонування кафедри зроблено чимало. В умовах процесу інтеграції української історичної науки у світовий історіографічний простір та євроатлантичних і глобалізаційних процесів стає вагомішою роль викладачів кафедри нової і новітньої історії та методики викладання історії, адже за своїм призначенням вона є кафедрою всесвітньої історії, а, отже, зростає значення їхніх історичних досліджень. Можемо без перебільшення стверджувати, що на кафедрі склалася своя наукова школа. Основними її напрямками є: Україна – Європа – Світ: історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку, Україна у всесвітньо-історичному процесі; Україна в міжнародних відносинах, її зовнішньополітична діяльність на сучасному етапі; історія західноєвропейського регіону і Галичини зокрема; історія слов’янського національного відродження першої половини XIX – початку XX ст.; вузлові проблеми всесвітньої історії, зокрема слов’янського світу; українська і зарубіжна історична біографістика. Важливим засобом поглиблення і розширення тематики став розвиток наукових досліджень у розрізі 2-х цілісних комплексних кафедральних наукових проблем “Україна (Тернопільщина) в контексті європейської історії” та “Україна – Європа – Світ: історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку”. На кафедрі склалася міцна і змістовна науково-педагогічна база для різноманітних історичних досліджень. Розвиток наукового дослідництва на кафедрі й висока кваліфікація кадрів дали змогу досягти значних успіхів у науково-дослідницькій роботі. Це засвідчує доробок викладачів, зусиллями яких лише за останні десять років (2000–2010 рр.) опубліковано майже 750 наукових і навчально-методичних праць, проведено 12 всеукраїнських і міжнародних конференцій, в тому числі на теми: “Україна – Польща: шлях до європейської

співдружності” (26–27 квітня 2001 р.), III міжнародна конференція вчених “Україна – Польща: шлях до європейської співдружності” (16–17 травня 2002 р.), “Україна – Польща: уроки Другої світової війни” (27 лютого 2003 р.), “Національно-державне відродження слов’янських народів Центрально-Східної Європи крізь призму 85-річчя” (18–19 листопада 2003 р.), “Друга світова війна в історичній долі українського народу” (20–21 травня 2005 р.) та ін. Особливий інтерес викликали науково-практичні конференції “Інноваційні технології в процесі викладання історії” (28–29 жовтня 2000 р.), “Національна історична освіта: погляд у XXI ст.” (16–17 травня 2002 р.) та ін. Ряд отриманих наукових результатів мають вагомое практичне значення, визнані науковцями України і зарубіжних країн.

Визначаючи новизну історичних досліджень професорсько-викладацького складу кафедри, виходимо з того, що розвиток української історіографії без будь-яких ідеологій має ґрунтуватися, на нашу думку, винятково на наукових критеріях з розробкою двох блоків діалектично взаємопов’язаних проблем: власне історії України і всесвітньої історії з врахуванням національних особливостей, які мають бути вписані в контекст один одного. Саме на такому двоблоковому підході до вивчення історії і побудована кафедральна програма наукових досліджень. Як відомо, проблема поєднання світової історії та української не є чимось новим і оригінальним. Ще коли у XVIII ст. існувала козацька держава, то не викликало подиву, що відомі на той час науковці Великої Британії і Німеччини, які вирішили дослідити світову історію, два томи в її контексті призначили для історії України. Один так називається “Geschichte der Ukraine und der Ukrainischen Kozaken”, другий – “Geschichte der Königsreich der Galizia und Lodomeria”, автором яких був Жан Крістіан Енгель. У різні часи наша історія нас пов’язувала з різними імперіями, різними народами. Це все треба брати до уваги. В той же час українська історія, після того, як Антонович від’єднав її від польської, а Грушевський – від російської, так і залишалася на рівні сепарації, замість того, щоб вступити у більш зрілу фазу – погодження із всесвітньою історією, яка має настати шляхом діалектичного опрацювання проблем української і всесвітньої історії. Цей етап не настав ще й досі також тому, що більшість істориків, які, крім проблем української, досліджуючи питання всесвітньої історії, були пройняті патріотичним ірраціоналізмом, надто заангажовані в політику і поєднували ідеологію та науку. Без сумніву, нам потрібно мати свою національну історію, і ми мусимо її творити, але вона повинна бути у згоді із загальносвітовою історією. Головна проблема й української, і значною мірою світової науки, полягає в тому, що й досі існує українська історія, і окремо світова історія. Українська історія звичайно трактується без поєднання зі світовою історією. Остання й досі ігнорує існування України. Потрібно знайти таку розв’язку, де було би місце для української історії в світовій, і для світової – в історії України.

З огляду на такий методологічний підхід у своїй діяльності спираємося на чотири основні аспекти: діалектика історії України та всесвітньої історії, впливи домінуючих націй на розвиток української історичної науки в XIX–XX ст. (погляд на взаємозв’язки української і всесвітньої історії крізь проблему співвідношення політичних і культурних домінувань, зв’язок української історичної науки з європейською, еволюція домінувань над українською історичною наукою та її причини); українська історична наука XIX–XX ст. у всесвітньо-історичному контексті, концепції та періодизації (основні етапи і періодизація розвитку української історичної науки в європейському та всесвітньо-історичному контексті, засадничі аспекти основних дискусій щодо України в сучасному науковому світі крізь призму минулого, тяглість і неперервність основних концепцій); схеми української і всесвітньої історії в XIX–XX ст. – зміни світобачення. Успішне їх вирішення, на наше переконання, знаменуватиме вступ у новий етап розвитку і світової історичної науки, і взаємопов’язаний та взаємозумовлений цим вступом поступовий перехід української історичної науки від пострадянського періоду, власне, в українську добу. Сьогодні, на жаль, українська історична наука ще не має власної науково-дослідницької концепції історії України в її національно-державному вимірі, котра би знаходилась у відповідності зі світовою історією. Є російська, польська, єврейська та інші схеми історії України, які

перебувають у протиріччі й не відповідають одна одній, що цілком зрозуміло, не враховують й ігнорують специфіку українського історичного процесу в контексті історії Європи і світу. Історики повинні осмислити всесвітню історію так, щоб у ній знайшлося місце і для України. Тому фахівці в галузях “Історії України” і “Всесвітньої історії” мають працювати у тісній співпраці, взаємодопомозі та взаєморозумінні.

Аналізуючи наукові історичні дослідження кафедри, треба відзначити, що її викладачі органічно поєднують свої наукові інтереси в діалектичній єдності національної і всесвітньої історії. Тож природним є чітке визначення на кафедрі двох основних наукових проблем: Україна – Європа – Світ: історико-політичні та гуманітарні аспекти розвитку та українська і зарубіжна біографістика. Відзначимо певні позитивні зрушення щодо тематичної спрямованості й наукового рівня дослідження викладачами проблем всесвітньої історії. Однією з помітних сучасних тенденцій наукового доробку кафедри стало зростання інтересу молодих дослідників до питань історії зарубіжних країн та міжнародних відносин, які, як відомо, впродовж тривалого часу фальсифікувалися і на початок 1990-х років виявилися деформованими численними “білими” і “чорними” плямами. Свідченням цього є, наприклад, той факт, що за спеціальністю “всесвітня історія” було захищено 1 докторську і 9 кандидатських дисертацій. Про це свідчить і аналіз публікацій викладачів, у яких на основі поступового засвоєння новітніх методів і методик науково-дослідницької роботи висвітлюються окремі питання всесвітньої історії, в тому числі такі, що раніше вони обходили. Всього, за нашими підрахунками, впродовж 1997–2010 рр. було надруковано 255 наукових статей, повідомлень, історіографічних оглядів та рецензій із всесвітньої історії. Дедалі частіше їх предметом дослідження стають проблеми міжнародних відносин і зовнішньополітичних зв’язків України з іншими державами світу, зокрема, слід відзначити праці про еволюцію зовнішньої політики України в умовах глобалізації (М. Алексієвець і Я. Секо), про українсько-польські (Л. Алексієвець, В. Гевко, Н. Чорна), українсько-російські (А. Дмитрук), українсько-британські (А. Грубінко), українсько-чеські (О. Цуп), українсько-німецькі (М. Алексієвець, О. Валіон, В. Гаврилюк) економічні та культурно-освітні відносини на сучасному етапі. Високу позитивну оцінку на сторінках всеукраїнських часописів отримало ґрунтовне дослідження Л. Алексієвець “Польща в 1918–1926 рр.: особливості відродження національної державності, формування суспільно-політичного устрою” [3]. Аналітичні статті з історії США, Франції і Великої Британії опублікувала кандидат історичних наук, доцент І. М. Боровська. Аспірантка Н. Чорна у дисертаційній праці дослідила тему: “Інтеграція Польщі до НАТО і ЄС та її вплив на розвиток польсько-українських відносин”, а дослідниця І. Кватира у своїй дисертації з’ясувала особливості соціально-економічного розвитку Польщі наприкінці 1980-х р. – 2005 р., аспірант О. Білянський досліджує тему “Внутрішньополітичний розвиток Республіки Польща у контексті євроатлантичних процесів”. Із переходом на нові методологічні позиції історичних досліджень викладачі кафедри відкинули марксистсько-ленінський формаційний підхід щодо вивчення історії зарубіжних країн та схему періодизації новітньої історії країн Європи й Америки, в основі якої лежали так звані “етапи загальної кризи капіталізму”. Щодо відображення різних питань й аспектів світового розвитку, то найбільша увага приділяється висвітленню проблем новітньої історії зарубіжних країн і становлення системи міжнародних відносин в умовах геополітичних змін на сучасному етапі. І це, мабуть, є цілком виправданим і закономірним явищем. Як зазначає відомий український історик С. Віднянський, – “по-перше, новітня історія людства, зокрема ХХ ст., є одним із найбільш складних, динамічних і багатих на важливі події періодів європейської та світової історії. По-друге, цей багато в чому переломний період в історії європейської та світової цивілізації зазнав найбільшої фальсифікації і спотворення в історичній, зокрема радянській науці, був і подекуди все ще залишається найбільш заполітизованим на сторінках численних наукових праць і навчальних та науково-популярних видань” [4, с. 175]. У зв’язку з цим, можемо стверджувати про наукову й практичну значущість історичних досліджень кафедри з проблем циклу всесвітньої історії.

Зі здобуттям Україною незалежності виникли передумови для справді об'єктивного дослідження української і зарубіжної біографістики, вивчення історії в особах, наукової і творчої спадщини вчених, громадсько-політичних, культурних і державних діячів, які зробили свій внесок у розвиток вітчизняної та світової культури. Важливо висвітлити життєвий і творчий шлях таких людей, показати їхні праці в контексті сучасного національно-духовного відродження. Такий методологічний підхід сприяв індивідуалізації всесвітньо-історичного процесу, реконструкції особистості й відповідної епохи. Аналізуючи наукові історичні дослідження викладачів кафедри, зазначимо про зростання кількості біографічних розвідок, що природно зумовлене їхнім бажанням повернути народіві забуті імена й відтворити саму історію в портретах її творців. Відповідю на виникнення гострої потреби в реабілітації всіх форм суспільного життя було звернення до дослідження національної і зарубіжної культури й науки, заповнення “білих плям” в історичному процесі, переосмислення особистості в історії. На кафедрі спостерігається системний розвиток наукових біографічних досліджень, повернення реальних осіб та об'єктивної істини історичної біографістики. Тут створена наукова школа з історичної біографістики (керівник – доктор історичних наук, професор, заслужений працівник освіти України Микола Миронович Алексієвець, під керівництвом якого успішно захистили кандидатські дисертації 14 аспірантів, проблематика досліджень яких присвячена життю і творчості видатних українських учених, державних, громадсько-політичних та культурних діячів). Шість аспірантів і здобувачів продовжують розробляти ці наукові проблеми.

Так, Віктор Савенко у дисертаційному дослідженні “Роль наукового товариства ім. Шевченка в українському національному відродженні (друга половина XIX ст. – початок XX ст.)”, захищеному у 1997 р. в Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича, висвітлив практичну діяльність членів НТШ крізь призму українського національного відродження в окремий період та їх вплив на розвиток української науки, на піднесення її ролі й значення у зарубіжній культурі та репрезентації у світовій науці. У цьому ж році Іван Зуляк теж на спеціалізованій раді Чернівецького університету ім. Ю. Федьковича захистив кандидатську дисертацію по темі “Діяльність товариства “Просвіта” у національно-культурному відродженні українського народу Східної Галичини (друга пол. XIX ст. – поч. XX ст.)”.

Іван Куций у дисертації “Рецепція національної історії в українській науково-історичній думці Галичини (1830-і – 1894 рр.)”, яку захистив у Львівському національному університеті ім. І. Франка за спеціальністю: 07.00.06 – Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни, комплексно дослідив особливості сприйняття та інтерпретації національної історії у синтетично-узагальнюючих працях українських істориків Галичини 1830-х – 1894 рр., а також вплив цих науково-історичних інтерпретацій на процес національної самоідентифікації галицьких українців.

У дисертації на тему “Роль Богдана Лепкого та його творчості в українському національному відродженні (кінець XIX – початок XX ст.)” Надія Білик (Лиса) здійснила дослідження життя й творчості Б. С. Лепкого через призму української національної ідеї, розкрила процес становлення й еволюції його національно-патріотичних поглядів, проаналізувала роль письменницької, наукової, культурно-просвітньої та громадсько-політичної діяльності славетного діяча в українському національному відродженні, піднесенні національної свідомості українського народу та у поглибленні інтеграції України у світовий культурний процес.

Ігор Іванюта у дисертаційній праці “Наукова та громадсько-політична діяльність академіка Володимира Гнатюка в контексті українського національного відродження кінця XX – початку XX ст.” головну увагу приділив висвітленню змісту, формам і напрямкам цієї діяльності, розкрив процес становлення та розвитку світогляду і наукових поглядів визначного українського вченого, з'ясував його роль у становленні й розвитку Наукового товариства імені Шевченка, охарактеризував етнографічну діяльність В. Гнатюка, його роль у світовій історичній науці.

Продовженню розробки проблеми “Ролі В. Гнатюка в українському національному відродженні (кін. XIX – початок XX ст.)” присвячена кандидатська робота Бориса Раковича, у якій він досліджує науково-методологічні та концептуальні засади національного відродження в Україні кінця XIX – початку XX ст. та ролі В. Гнатюка у їх практичному здійсненні.

Комплексний аналіз науково-методологічних основ національного відродження, які розробив М. Грушевський, основні напрямки культурно-освітньої діяльності видатного українського історика, його місце та роль у національно-культурному житті України наприкінці XIX – на початку XX ст., його науково-організаційну працю в Науковому товаристві ім. Шевченка у Львові та Українському науковому товаристві у Києві висвітлила Оксана Валіон у дисертації “Роль М. Грушевського у національно-культурному відродженні українського народу (кін. XIX – поч. XX ст.)”.

Дослідженню багатогранної діяльності видатного українського історика і громадсько-політичного діяча М. Грушевського у розбудові НТШ й перетворенню його в загальноукраїнську наукову установу, своєрідну українську академію наук, присвячена також цікава наукова стаття кандидата історичних наук, доцента В. Савенка [5].

Андрій Кліш у своїй праці “Громадсько-політична та наукова діяльність Кирила Студинського” дослідив багатогранну наукову та громадську діяльність уродженця Тернопільщини, професора Львівського університету, академіка Кирила Студинського: на основі вивчення і вітчизняної, і зарубіжної літератури показав його внесок у духовну культуру та національно-державну розбудову України в кінці XIX – першій половині XX ст.

Питання багатогранного впливу одного з найвизначніших діячів і серед духовенства, і серед світської інтелігенції першої половини XX ст. – Митрополита Української греко-католицької церкви Андрея Шептицького на суспільно-культурні процеси в Галичині, еволюцію його політичної програми в контексті боротьби українського народу за соборність і незалежність України подав Любомир Крупа у дисертації “Вплив Митрополита Андрея Шептицького на суспільне і культурно-просвітницьке життя в Галичині кінця XIX – першої половини XX ст.”.

Аспірант Василь Погорецький у праці “Митрополит Петро Могила в національно-духовному житті України” досліджує роль визначного українського державного і церковного діяча, митрополита Петра Могилы у духовному й суспільно-політичному житті. Випускниця факультету Г. Гнат присвятила своє дослідження проблемі місця й ролі Йосифа Сліпого у духовній історії України.

Кандидатська дисертація Ірини Федорів “Наукова і громадсько-політична діяльність Мирона Кордуби (1876–1947 рр.)” розкриває формування М. Кордуби як особистості, науковця й громадсько-політичного діяча України, характеризує його життя і діяльність у контексті українського національного відродження, визначає вплив М. Грушевського на становлення наукового світогляду М. Кордуби та висвітлює їхні творчі взаємини і співпрацю. Авторка теоретично обґрунтувала національно-державницьку концепцію визначного українського історика, проаналізувала проблему етногенезу українців в інтерпретації М. Кордуби та його досліджень традицій національного державотворення, а також зробила спробу об’єктивно оцінити внесок М. Кордуби у розвиток вітчизняної історіографії та відродження Української держави. Уперше в українській історіографії І. Федорів всебічно розкрила місце М. Кордуби в історії України наприкінці XIX – першій половині XX ст. у своїй монографії [6].

Висвітленню суспільно-політичної та наукової діяльності відомого українського вченого, історика, поета, громадсько-політичного діяча першої половини XX ст. О. Кандиби-Ольжича, його місця і ролі у створенні та розбудові культурної реферантури ПУН і Української Національної Ради, розкриттю наукової спадщини вченого присвячена кандидатська дисертація Лесі Ковалишин “Суспільно-політична та наукова діяльність О. Кандиби-Ольжича у першій половині XX століття”.

Наталія Григоруk у дисертаційній праці “Наукова та громадська діяльність Миколи Чубатого (1889–1975 рр.)” показала життя і діяльність визначного історика України, професора, доктора, педагога, політика і журналіста, якому належить вагомий внесок у вивчення етногенезу українського народу, в історію українського права та історію української церкви. Авторка головну увагу приділила змісту, формам і напрямкам діяльності вченого, теоретично обґрунтувала його концепцію походження українського народу, встановила місце М. Чубатого в духовній історії України, зокрема Тернопільщини. Молода дослідниця опублікувала з теми дисертації ґрунтовну монографію: “Микола Чубатий як історик України” [7], яка набула широкого резонансу в Україні та за кордоном.

Показу ролі та місця в духовній історії України Г. Ф. Квітки-Основ'яненка, розглядові його життєвого і творчого шляху присвячена дисертація і монографія Оксани Ятищук “Тригорій Федорович Квітка-Основ'яненко в духовній історії України” [8]. Авторка основну увагу привернула до ролі Квітки-Основ'яненка в суспільному житті Слобожанщини другої половини XVIII – початку XX ст.

На висвітленні життя й творчості визначного українського вченого-хіміка, громадського діяча, показові змісту, форм й напрямків його діяльності, формуванні славетного нашого земляка як особистості, науковця й громадського діяча акцентувала увагу асистентка кафедри Тетяна Лахманюк у кандидатській праці “Наукова і громадсько-політична діяльність І. Горбачевського”.

Дослідження здобувача Дмитра Дембіцького присвячене показу життя і творчої діяльності визначного українського публіциста, політичного діяча, літературного критика, ідеолога українського націоналізму Дмитра Донцова, впливові його ідей на молодь у передвоєнний час, які й стали ідеологічним обґрунтуванням діяльності ОУН.

Здобувачка Ірина Зелінська у своїй науковій праці “Розвиток відносин України і Європейського Союзу: основні етапи, події, тенденції” на основі широкої джерелознавчої бази обґрунтовує закономірність інтеграції України до європейських і євроатлантичних структур, подає найновішу та максимально незаангажовану інформацію з євроінтеграційної проблематики та аналізує вплив європейського глобалізму на Україну.

Відома дослідниця Леся Алексієвець у кандидатській дисертації “Кієво-Могилянська академія у суспільному житті України і зарубіжних слов'янських країн (XVII–XVIII ст. ст.)” та у низці наукових праць, у т. ч. 4-х монографіях [9], показала роль кієво-могилянців у суспільному і духовному житті України XVII–XVIII ст. ст. Як ключові розглядала постаті фундаторів першої вищої школи України, її професорів та визначних вихованців, висвітлила участь могилянців у відродженні Української держави, простежила їх зв'язки з козацтвом, Гетьманською державою, розкрила роль кієво-могилянців у єднанні українських земель та інтеграції України у загальнослов'янський і світовий культурні процеси.

Доценти Ярослав Секо, Сергій Бондаренко крізь призму своїх дисертацій у ґрунтовній статті “В'ячеслав Чорновіл: постать на тлі доби” на основі новітніх джерел всебічно та аргументовано проаналізували багатогранну громадсько-політичну діяльність В. Чорновола, його внесок у процес українського націотворення 1960-х – 1990-х років [10].

Аспірант Богдан Бутковський досліджує наукову тему “Панславізм у контексті цивілізаційних процесів: історичний аспект”, на основі нових методологічних підходів розглядає взаємозв'язок між національним відродженням слов'янських народів і панславізму з точки зору цивілізаційного підходу та особливості міжслов'янського діалогу.

Окремо слід виокремити у цьому контексті науково-дослідницьку діяльність доктора історичних наук, професора Богдана Трофим'яка, який, на превеликий жаль, рано пішов із життя. У його доробку майже 50 наукових і науково-методичних праць з історії гімнастично-спортивних організацій в національно-визвольному русі Галичини другої половини XIX ст. – першої половини XX ст. Б. Трофим'як у 2003 р. успішно захистив докторську дисертацію в Інституті українознавства ім. І. Крип'якевича, Інституті народознавства НАН України, науковим консультантом якого був відомий український історик Я. Р. Дашкевич, доктор історичних наук, професор, керівник Львівського відділення Інституту української

археографії та джерелознавства імені М. Грушевського НАН України. За темою дисертації Б. Трофим'як опублікував 35 наукових праць, у т. ч. 2 монографії [11], які знайшли позитивний відгук у науковій громадськості України. У них досліджено основні етапи становлення та діяльності спортивно-гімнастичних організацій Галичини впродовж майже ста років – з другої половини XIX ст. і до завершення Другої світової війни, діяльність їх провідних очільників в контексті українського національного відродження та репрезентації в міжнародному гімнастично-спортивному русі.

У межах роботи Тернопільської наукової школи з української історичної біографістики проведено низку конференцій, присвячених життю українських видатних діячів, учених, політиків, видано спеціальні видання [12], опубліковано понад 300 наукових праць. 25–26 травня 2005 р. на базі історичного факультету нашого університету проведено всеукраїнську конференцію “Українська історична біографістика: забуте і невідоме” за участю провідних науковців України з цієї проблематики. Значним досягненням Школи з біографістики стало видання “Українська історична біографістика: забуте і невідоме” (За ред. проф. Алексієвця М. М. – Част. 1. – Тернопіль: Лілея, 2005. – 352 с.) [13]. Означена праця присвячена дослідженню історії України в особах, науковій і творчій спадщині вітчизняних учених, громадсько-політичних, культурних і державних діячів XVII–XX ст., які зробили значний внесок у розвиток і становлення української державності. Увагу авторів привернули такі славетні національні постаті, як П. Могила, Д. Зубрицький, Г. Квітка-Основ'яненко, І. Горбачевський, А. Шептицький, М. Грушевський, К. Студинський, В. Гнатюк, Б. Лепкий, М. Кордуба, М. Чубатий, Й. Сліпий, О. Кандиба-Ольжич, Д. Донцов, М. Брайчевський, В. Чорновіл, М. Рудницька та ін. В 2008 р. вийшла друга частина “Української історичної біографістики”..., в якій висвітлювався життєвий і творчий шлях таких відомих українських вчених, громадських діячів, як: П. Могила, С. Жук, А. Річинський, У. Самчук, Б. Лепкий, З. Кузеля, С. Рудницький, Я. Падох, М. Чубатий, М. Кордуба, О. Кандиба-Ольжич, С. Магальяс, А. Горбачевський, Г. Сковорода, Г. Хомишин, С. Качала, О. Кисілевська, М. Рудницька, В. Старосольський, Я. Стецько, Л. Лук'яненко, І. Герета, Л. Крупа та ін. Ці спеціальні тематичні монографії стали внеском в українську національну історіографію, є корисними для викладачів, студентів, усіх, хто цікавиться історією України, хоче пізнати життя і творчість її визначних державних, громадсько-політичних і культурних діячів. Адже аналіз і розвиток біографічних досліджень в історичному контексті – надзвичайно важливий напрямок історичної науки з огляду на сучасні завдання розбудови Української держави. Нагальним завданням українських істориків, на нашу думку, є дальший розвиток національної історичної біографістики як пріоритету, що покликаний створити нову українську історію в особах, науково-пізнавальне та виховне значення якої просто неоціненне.

Викладачі кафедри постійно працюють над удосконаленням змісту та методики викладання історії у вузах й загальноосвітніх школах України. У цьому зв'язку виокремимо науково-методичні праці доц. Н. Ігнатенко [14]. За останні три роки викладачі створили та оновили авторські навчальні програми з фундаментальних дисциплін циклу всесвітньої історії та спеціальних курсів, які враховують сучасні наукові підходи, методологію та методи активізації навчання в контексті вимог і принципів Болонського процесу. На сьогодні викладачі кафедри напрацювали і послідовно впроваджують в навчальний процес методику модульно-трансферного вивчення дисциплін. Розроблено курси нових навчальних дисциплін і спецкурсів. Значну увагу всі викладачі кафедри приділяють розробці проблем організації індивідуальної та самостійної роботи студентів, пошуку нових форм контролю, головним напрямком у якому, на думку автора, є індивідуальна робота з нашим студентом. З метою її вдосконалення останнім часом кафедра підготувала і опублікувала на допомогу викладачам й студентам ряд новітніх навчально-методичних посібників [15], які знайшли схвальну оцінку у викладачів вищих навчальних закладів України. Окремо виділимо у цьому зв'язку навчальні посібники для студентів історичних факультетів України: “Новітня історія Польщі” [16], підготовлений доктором історичних наук, професором Л. Алексієвцем та

“Історія світової культури” [17], написаний докторами історичних наук, професорами Л. М. Алексієвець, М. М. Алексієвцем та кандидатом історичних наук, доцентом О. І. Шамою. Нині викладачі кафедри працюють над підготовкою синтетичного навчального посібника “Історія слов’янських народів”. Широкий резонанс викликав навчальний посібник з грифом МОН України “Науково-дослідницька діяльність студентів: актуальність та організація” Л. М. Алексієвець і М. М. Алексієвця [18], в якому розглянуті концептуально-теоретичні та методичні основи організації науково-дослідної роботи студентів у вищих навчальних закладах України.

Науковці кафедри щорічно беруть участь в багатьох міжнародних конгресах, симпозиумах, загальноукраїнських та регіональних наукових конференціях, практикується стажування викладачів за кордоном, кафедра підтримує зв’язки з відомими у світі університетами. При кафедрі успішно функціонує Українсько-польська школа молодих учених (науковий керівник – доктор історичних наук, професор Л. М. Алексієвець). Члени кафедри беруть активну участь у підготовці збірника наукових праць викладачів історичного факультету нашого університету “Наукові записки. Серія: Історія”, головним редактором якого був майже 15 років доктор історичних наук, професор М. М. Алексієвець. Нині на кафедрі видається фаховий міжнародний збірник наукових праць “Україна–Європа–Світ” (вийшло 4 випуски), в якому друкуються результати оригінальних досліджень, що охоплюють маловивчені проблеми історії зарубіжних країн, світової політики і міжнародних відносин, місця й ролі України у світовому товаристві, а також зарубіжної культури, освіти і науки. Викладачі кафедри виступають офіційними опонентами, рецензентами докторських і кандидатських дисертацій, є членами вчених рад по захисту докторських і кандидатських дисертацій, здійснюють наукове керівництво при підготовці курсових, дипломних та магістерських праць студентів.

Кращі традиції науково-дослідницької роботи вузівських всесвітників примножують студенти-науковці. На кафедрі проводиться значна робота із залучення студентів до наукового пошуку. Працюють науково-проблемні групи, гуртки, інформаційно-аналітичні клуби й центри. Всіма формами охоплено майже 250 студентів, котрі за 1997–2010 рр. опублікували майже 270 наукових праць у всеукраїнських, регіональних виданнях, взяли участь у майже 25 міжнародних, всеукраїнських, регіональних, вузівських конференціях і конкурсах. 30 молодих науковців стали переможцями і лауреатами, 5 студентів перемогли на всеукраїнських олімпіадах з історії. Природно, що саме в такій спадкоємності різних поколінь дослідників української і всесвітньої історії може бути забезпечений постійний розвиток української історичної науки та самого народу. “Пам’ятайте, що народ, який не знає або загубив знання свого минулого з його духовними скарбами, – зауважив Патріарх Йосиф Сліпий, – вмирає і зникає з лиця землі. Рідна наука окрилює народ до лету на вершини зрілого серед народів світу народу” [19, с. 81].

Нас має втішати думка, що пошук нових сучасних магістральних шляхів розвитку історичної науки триває. Наша науково-дослідницька робота ставатиме більш суспільно необхідною, а, отже, і результати історичних досліджень будуть вагомішими.

Список використаних джерел

1. *Алексієвець М. М.* Місце і роль у навчальному процесі наукових праць з історії викладачів ТНПУ ім. В. Гнатюка / Микола Алексієвець // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Вип. 12. – Тернопіль. – 2001. – С. 185–188; Його ж. Історичний факультет: шляхом утвердження й визнання // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль. – 2003. – Вип. 2. – С. 3–7; Його ж. Наукові історичні дослідження в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка: стан, проблеми і перспективи // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. М. М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2005. – Вип. 1. – С. 3–11. 2. *Алексієвець М.* Про науково-дослідницьку роботу кафедри нової і новітньої історії та методики викладання історії Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка / М. Алексієвець // Україна–Європа–Світ. – Вип. 1. – Міжнародний збірник наукових праць / Гол. ред. Л. М. Алексієвця. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2008. – С. 13–22. 3. *Віднянський С. В.* Л. Алексієвець. Польща: утвердження незалежної держави. 1918–1926 / С. В. Віднянський, О. С. Рубльов // Український історичний журнал. – 2007. – № 5. – С. 212–216; *Федорів І.* Алексієвець Л. М. Польща: утвердження незалежної держави. 1918–1926. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2006. – 448 с. // Наукові записки

Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – Вип. 2. – С. 226–231. 4. *Віднянський С. В.* Рецепції всесвітньої історії на сторінках “Українського історичного журналу” / С. В. Віднянський // Український історичний журнал. – 2007. – № 6. – С. 166–180. 5. *Савенко В. М.* Грушевський і НТШ / В. Савенко // Українська історична біографістика: забуте і невідоме / За ред. проф. М. М. Алексієвця. – Ч. 1. – Тернопіль: Лілея, 2005. – С. 145–154. 6. *Федорів І.* Мирон Кордуба в історії України (кінець XIX – перша половина XX ст.) / Ірина Федорів. – Тернопіль: Тернопіль Онлайн, 2001. – 127 с. 7. *Григорук Н.* Микола Чубатий як історик України / Наталя Григорук. – Тернопіль: Тернопіль Онлайн, 2003. – 160 с. 8. *Ятищук О.* Григорій Федорович Квітка-Оснóв'яненко в духовній історії України / Оксана Ятищук. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2003. – 176 с. 9. *Алексієвць Л. М.* Києво-Могилянська академія в історії України і зарубіжних слов'янських країн / Л. М. Алексієвць. – Тернопіль, 1995. – 56 с.; Ї ж. Києво-Могилянська академія у суспільному житті України (XVII–XVIII ст.). – Тернопіль: Лілея, 1997. – 160 с.; Ї ж. Києво-Могилянська академія і європейський світ. – Тернопіль, 1999. – 68 с.; Ї ж. Києво-Могилянська академія у суспільному житті України і зарубіжних країн (XVII–XVIII ст.). – Тернопіль: Збруч, 1999. – 263 с. 10. *Секо Я.* В'ячеслав Чорновіл: постать на тлі доби / Я. Секо, С. Бондаренко // Українська історична біографістика: забуте і невідоме / За ред. проф. М. М. Алексієвця. – Ч. 1. – Тернопіль: Лілея, 2005. – С. 315–344. 11. *Трофим'як Б.* Фізична культура і спорт в Українській РСР / Б. Трофим'як. – Львів: Вид-во при Львівському державному університеті ім. І. Франка “Вища школа”, 1987. – 160 с.; Йо го ж. Гімнастично-спортивні організації у національно-визвольному русі Галичини (друга пол. XIX ст. – перша пол. XX ст.). – Тернопіль: Економічна думка, 2001. – 696 с. 12. *Михайло Грушевський:* погляд із сьогодення. – Тернопіль, 1997. – 357 с.; *Спадицина* Олега Кандиби-Ольжича у контексті національного відродження України. Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції. Травень 1997 / За ред. доктора історичних наук, професора М. М. Алексієвця – Тернопіль: ТНПУ, 1999. – 278 с. 13. *Українська історична біографістика:* забуте і невідоме / За ред. проф. М. М. Алексієвця. – Ч. 1. – Тернопіль: Лілея, 2005. – 352 с. 14. *Ігнатенко Н.* Система оцінювання в контексті перевірки навчальних досягнень учнів з історії / Н. Ігнатенко // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2004. – Вип. 1. – С. 252–259; Ї ж. Ігрові технології навчання як засіб підвищення ефективності сучасного уроку історії // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2005. – Вип. 3. – С. 164–168; Ї ж. Шкільний підручник з історії як об'єкт теоретичного аналізу // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія. – 2006. – Вип. 2. – С. 171–175. 15. *Алексієвць М. М.* Методика підготовки рефератів, курсових та дипломних робіт та їх захисту: Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів / М. М. Алексієвць, Л. М. Алексієвць, О. М. Алексієвць. – Тернопіль, 2001. – 76 с.; *Алексієвць М. М.* Студентські наукові дослідження: сучасні вимоги та пріоритети. Методика підготовки індивідуальних навчально-дослідних завдань, рефератів, курсових, бакалаврських, дипломних і магістерських робіт та їх захисту: Навчально-методичний посібник для студентів гуманітарних факультетів / М. М. Алексієвць, М. О. Алексієвць, Л. М. Алексієвць. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 128 с. 16. *Алексієвць Л. М.* Новітня історія Польщі (1918–1926) / Л. М. Алексієвць. – Київ–Тернопіль: Астон, 2002. – 320 с. 17. *Алексієвць М. М.* Історія світової культури: Частина перша: від Первісності до Ренесансу / М. М. Алексієвць, О. І. Шама. – Тернопіль: Лілея, 2006. – 528 с.; *Алексієвць Л. М.* Історія світової культури: Частина друга: від Бароко до сучасності / Л. М. Алексієвць, М. М. Алексієвць, О. І. Шама. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 656 с. 18. *Алексієвць М. М.* Науково-дослідницька діяльність студентів: актуальність та організація / М. М. Алексієвць, Л. М. Алексієвць. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010. – 312 с. 19. *Сліпий Й.* Шляхом обнови. Заповіт / Й. Сліпий. – Тернопіль: Джура, 2007. – 100 с.

Николай Алексиевц

НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ПО ВСЕМИРНОЙ ИСТОРИИ В НАШЕМ УНИВЕРСИТЕТЕ: СОСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМЫ

В статье проанализированы состояние и проблемы развития всемирной истории на кафедре новой и новейшей истории и методики преподавания истории в Тернопольском национальном педагогическом университете имени Владимира Гнатюка.

Ключевые слова: всемирная история, научные исследования, Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, кафедра новой и новейшей истории и методики преподавания истории.

Mykola Alexiyevets

SCIENTIFIC RESEARCH ON WORLD HISTORY IN OUR UNIVERSITY: CONSISTING AND PROBLEMS

In the article is analysed consisting and problems of development researches of world history on the department of new and recent history and methods of history teaching in Ternopil Volodymyr Gnatyuk National Pedagogical University.

Key words: world history, scientific achievements, Ternopil Volodymyr Gnatyuk National Pedagogical University, department of new and recent history and methods of history teaching.